

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Studijní obor: Adiktologie

Ludmila Kotecká

Užívání alkoholu v pracovní době u zaměstnanců podniků typu café-bar na Praze 1

The use of alcohol during working hours of employees of coffee-bars in Prague

Bakalářská práce

Vedoucí závěrečné práce : Mgr. Jaroslav Vacek

Praha
2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze .....

.....
Ludmila Kotecká

Autorka práce: Ludmila Kotecká

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Vacek

Oponentka práce: PhDr. Lenka Vavrinčíková Ph.D.

Datum obhajoby:

Identifikační záznam:

KOTECKÁ, Ludmila. Užívání alkoholu v pracovní době u zaměstnanců podniků typu café-bar na Praze 1. [The use of alcohol during working hours of employees of coffee-bars in Prague]. Praha, 2013. 65 str., příl. Seznam zkratk, dotazník, . Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Jaroslav Vacek

Poděkování:

V první řadě děkuji mé sestře, bez které bych tuto práci ani nemohla psát.

Děkuji magistru Vackovi za trpělivost a velmi užitečné připoménky.

Dále děkuji Anně Fomenkové za klidnou a systematickou povahu a obrovskou pomoc.

Děkuji všem, kteří se jakkoli na této práci podíleli.

Abstrakt

Cílem této práce bylo popsat míru, vzorce a motivy užívání alkoholu zejména v pracovní době u zaměstnanců vybraných podniků typu café–bar na Praze 1. Formulovali jsme tedy 6 výzkumných otázek: 1) Jaká je prevalence užívání alkoholu v pracovní době? 2) Jaké jsou vzorce a motivy tohoto užívání? 3) Jaký je kontext užívání z hlediska postoje vedení? 4) Jaké jsou vzorce užívání alkoholu mimo pracovní dobu? 5) Má vstup do zaměstnání a integrace do tohoto pracovního prostředí vliv na vzorce užívání alkoholu? Pokud ano, jaký? 6) Jaká je prevalence škodlivého užívání nebo závislosti na základě screeningové metody CAGE? Výzkumný soubor tvořili zaměstnanci café–bar podniků na Praze 1, kteří byli ochotni se do výzkumu zapojit. Tyto podniky byly vybírány metodou náhodné procházky. Zvolili jsme kvantitativní přístup a data jsme sbírali pomocí dotazníků. Zjistili jsme vysokou prevalenci užívání alkoholu v pracovní době a silnou pozici sociálního aspektu v motivační roli. Přínos této práce vidíme zejména v otevření tohoto tématu, v možnosti dalších výzkumů a v prevenci orientované na zaměstnance v pohostinství.

Klíčová slova:

alkohol, prevalence, barman, café–bar, vzorce užívání

Abstract:

The goal of this Thesis was to describe the extent, the patterns and the motives for alcohol consumption especially during the working hours of the employees of selected cafes in Prague 1. For these purposes we formulated six research questions:

- 1 What is the prevalence of alcohol consumption during working hours?
- 2 What are the patterns of and motives for this consumption?
- 3 What is the context of the consumption from the point of view of the management?
- 4 What are the consumption patterns outside the working hours?
- 5 Do the entry and the integration into such a work environment affect the patterns of alcohol consumption? And if then how?
- 6 What is the prevalence of abuse or addiction according to the screening method CAGE?

The research team constituted of employees of the café–bar establishments in Prague 1 who were willing to take part in this experiment. These establishments were chosen on random. We decided to use the quantitative method for our research and we collected our data using questionnaires. We detected a high prevalence of alcohol consumption during working hours and a strong position of the social aspect in the motivational role. The contribution of this Thesis is mainly in that it opens this topic, brings forward options for new research and suggests the need for prevention oriented towards the employees of the hospitality industry.

Key words:

alcohol, prevalence, bartender, café–bar, consumption pattern

obsah

1 Úvod.....	9
2 Teoretická část.....	11
2.1 Teoretické podklady.....	11
2.2 Legislativa.....	13
2.3 Alkohol.....	13
2.3.1 Společenská funkce alkoholu.....	14
2.3.2 Alkohol v historii.....	15
2.3.3 Účinky, nežádoucí účinky a rizika užívání alkoholu.....	15
2.3.4 Fáze a dělení dle vzorců užívání.....	18
2.3.5 Rizikové a protektivní faktory.....	20
2.3.6 Diagnostika.....	21
2.3.7 Screeningové metody.....	24
2.3.8 Prevalence užívání alkoholu v obecné populaci.....	25
2.3.9 Rizikové faktory spojené s povoláním barmana.....	26
2.4 Kavárénství.....	27
2.4.1 Historie kavárénství.....	27
2.4.2 Charakteristika kavárenského prostředí a jeho společnosti.....	28
2.4.3 Charakteristika práce barmana.....	32
3 Výzkumná část.....	35
3.1 Cíle výzkumu.....	35
3.2 Metodologie.....	35
3.2.1 Výzkumný soubor.....	36
3.2.2 Metoda získání dat.....	38
3.2.3 Metoda analýzy dat.....	39
3.2.4 Etické aspekty.....	39
3.3 Výsledky.....	40
3.4 Interpretace výsledků.....	46
4 Diskuze.....	49
5 Závěr.....	53
6 Seznam literatury.....	55
7 Přílohy	57

1 Úvod

Již několik let se věnuji intenzivním návštěvám pražských kaváren. Jsou to podniky, které mají nejčastěji jak denní, tak i večerní, popř. noční provoz. A v drtivé většině z nich potkávám za barem své vrstevníky, lidi, kteří více či méně chodí do škol, mají své plány, vysněné kariéry. Málokdo z nich by na tomto místě chtěl zůstat. Tuto práci povětšinou dělají kvůli penězům, jako snadno dostupnou brigádu, kde plat sice mnohdy neodpovídá námaze a náročnosti práce, ale i tak je to mnohdy pro určitý typ lidí nejpříjemnější způsob vydělávání peněz. Při častějších návštěvách těchto míst si, zvláště večer, nelze nevšimnout, jak tyto směny probíhají za druhou stranou baru.

Není výjimkou, že někde pod barem sedí pár skleniček s alkoholem, ze kterých tito barmani postupně během večera popíjejí a které i doplňují. Je to jev tak častý, že jsem si na něj doslova zvykla a dlouhou dobu mi ani nepřišlo na mysl, že by to byl vzorec chování jakkoli rizikový. Před časem jsem se ke skupině lidí „za barem“ přidala i já a tato moje infiltrace do prostředí mne pouze utvrdila v tom, že „pití za barem“ je tak nějak normální jev. Něco, o čem se maximálně moc nemluví, ale všichni, kdo tuto práci dělají déle, o tom přemýšlejí jako o něčem, co se prostě děje.

Samotná bakalářská práce je rozdělena do několika částí a kapitol. V teoretické části si na úvod představíme teoretický podklad pro naši práci, budeme se opírat o jeden experiment, dva výzkumy a tyto zkusíme dát do souvislosti s literaturou. Popíšeme si legislativní rámec naší problematiky platný v České Republice, budeme se zabývat alkoholem, jeho funkcí a postavením ve společnosti a naší kultuře, jeho účinky a nežádoucími účinky na lidský organismus a psychiku a samozřejmě také riziky jeho

užívání. Dále si shrneme fáze a dělení uživatelů alkoholu dle jejich vzorců užívání, rizikové a protektivní faktory z hlediska jedince a okolních vlivů. Nakonec si krátce představíme diagnostiku dle MKN– 10 a kritéria pro diagnostikování závislosti.

Druhá část teoretické práce je věnována kavárenské kultuře, její historii, charakteristice jejího prostředí a společnosti a poslední část věnujeme náčrtu charakteristiky práce barmana.

Na úvod výzkumné části si určíme cíle výzkumu, stanovíme si výzkumné otázky a pokračovat budeme kapitolou o metodologii. V této kapitole představíme výzkumný soubor, metody sběru a analýzy dat a uzavřeme ji etickými aspekty našeho výzkumu. Následovat bude popis výsledků výzkumu, jejich interpretace a diskuze, ve které se zaměříme na celkovou validitu výzkumu a jeho dílčích částí. V závěru shrneme zjištěná data a případné nedostatky a pokusíme se načrtnout možné pokračování práce s výsledky výzkumu.

2 Teoretická část

2.1 Teoretické podklady

Docent Skála (1988) zmiňuje experiment, kdy vojákům byl a nebyl podán alkohol, byť jen v malé dávce. Tato dávka nevyvolala žádné viditelné známky opilosti. Vojáci poživší alkohol se cítili lépe, sebevědoměji a výkoněji, ale jejich měřené výsledky byly horší, než jakých dosáhli vojáci, kteří alkohol nepožili. Skála toto shrnuje tvrzením, že "čím vystupňovanější a složitější je výkon – a je to právě tam, kde je větší účast duševní činnosti – tím výrazněji jej zhoršují i malé dávky alkoholu" (Skála, 1988, str. 15).

Dalším podkladem pro naši práci byl výzkum zkoumající norské zaměstnance v gastronomii. Skupina vědců sestavila výzkumný vzorek 3267 mužů a žen, z oboru kuchař/kuchařka, číšník/servírka. Výzkumem pojmenovali tři faktory, které přispívají k nadměrnému pití. Prvním z nich je něco na způsob rituálu, společné přituknutí si s kolegy po směně, druhým faktorem je chození se spolupracovníky po práci do hospody nebo jinam, kde se nalévá alkohol, a to nejméně každý týden. Třetím faktorem jsou tolerantní pravidla, co se užívání alkoholu v pracovní době týče. (Kjaerheim et al, 1995)

Americký výzkum, který se zabývá prevalencí užívání alkoholu mezi mladými zaměstnanci restaurací a důsledky tohoto užívání, vychází z celostátních průzkumů, které vyhodnocují pracovníky v gastronomii jako skupinu s jednou z nejvyšších prevalencí užívání alkoholu a nadměrného pití. Jako rizikové faktory uvádí vysokou míru stresu v zaměstnání, poměrně nízký věk pracovníků, velkou fluktuaci na pracovních pozicích, žití o samotě a nepravidelnou pracovní dobu. Dále naznačují, že lidé se sklonem k závislostnímu chování si práci v gastronomii vědomě či nevědomě vybírají. (More et al., 2009)

Fakta, která vzešla z tohoto experimentu a vědeckých výzkumů načrtla dva směry, které byly určující pro realizaci našeho výzkumu. Jedná se v prvním případě o fenomén, který doc. Skála (1988) popsal jako užívání pro subjektivní pocit větší výkonnosti a výdrže. Ačkoliv nelze polemizovat s výsledky experimentu, předešli bychom otázku, není-li v barmanském povolání onen subjektivní pocit výkonnosti a lepšího sociálního cítění důležitější, než naprostá přesnost, jakou museli zmínění vojáci prokázat. Naše výzkumná otázka týkající se nejčastějšího důvodu užívání alkoholu v pracovní době směřovala také tímto směrem.

V druhém případě, v případě norského výzkumu na zaměstnancích v gastronomickém odvětví, je pro nás podstatné určení třech faktorů, které přispívají nadměrnému pití těchto zaměstnanců. Při tvorbě našich výzkumných otázek jsme se opírali o fakt, že z těchto faktorů jsou dva sociálního charakteru a otázka nastavení pravidel konzumování alkoholu v provozu vyplynula z kontextu.

Dále Skála (1988) uvádí, že existuje značný vztah mezi průměrnou konzumací alkoholu na člověka ročně a procentem silných pijáků v populaci. Toto dává do souvislosti s vlivem tzv. „pijáckých part“ tj. určité skupiny lidí, kteří užívají (dosadili bychom zde, že i nevědomě) sociálního nátlaku na své členy, větší mírou na ty nové, aby je přiměli k užívání alkoholu. Tyto skupiny jsou nejen velmi rizikovým prostředím, ale i velmi silným udržovacím mechanismem. „Pijáckým partám“ můžeme právě také porozumět z hlediska sociální psychologie, kde skupinový konformismus je chápán jako obecně platný jev s tím, že zesílení nebo zeslabení konformismu skupiny do velké míry závisí na osobnosti jedince. (Kosek, 2004). Opět tedy téma sociálního vlivu na chování jedince.

2.2 Legislativa

Užívání alkoholu v pracovní době je legislativně ošetřeno. Měli bychom si uvědomit, že v případech, kdy se alkohol na pracovišti konzumuje, je zákon, který tuto problematiku upravuje, porušován. Zjevně totiž prostředí café–bar podniků nespadá do skupiny „horkých provozů“ a tedy se na něj nevztahuje výjimka. Zde je plné znění zákona.

Zákoník práce (Zákon č. 65/1965 Sb) hlava pátá, Bezpečnost a ochrana zdraví při práci § 135 Práva a povinnosti zaměstnanců, odstavec 4 písmeno e):

„nepožívat alkoholické nápoje a nezneužívat jiné návykové látky na pracovištích zaměstnavatele a v pracovní době i mimo tato pracoviště, nevstupovat pod jejich vlivem na pracoviště zaměstnavatele a nekouřit na pracovištích, kde pracují také nekuřáci. Zákaz požívání alkoholických nápojů se nevztahuje na zaměstnance v horkých provozech, pokud požívají pivo se sníženým obsahem alkoholu, a na zaměstnance, u nichž požívání těchto nápojů je součástí plnění pracovních úkolů nebo je s plněním těchto úkolů obvykle spojeno“

(www.zakonik-prace.cz)

2.3 Alkohol

Alkohol je v chemickém slova smyslu molekula, která obsahuje hydroxylovou skupinu ($-OH$). Široká veřejnost ovšem pod pojmem alkohol rozumí jednu z jeho forem, a tou je ethanol. Ethanol (ethylalkohol, jehož funkční vzorec je C_2H_5OH) je bezbarvá tekutina specifického zápachu a chuti, snadno mísitelná s vodou. Je vysoce hořlavá. Příjemné (pro někoho snad i nepříjemné) chuti konzumovaného alkoholu se docílí dalšími chemickými látkami, které se do nápoje dostanou při výrobním procesu. Jsou to tzv. „nečistoty“, které dělají pivo pivem, víno vínem a whisky

whiskou. (Edwards, 2000). V této práci budeme zacházet s pojmem alkohol výhradně ve smyslu ethylalkoholu a jeho směsích.

2.3.1 Společenská funkce alkoholu

V naší středoevropské společnosti máme k alkoholu jaksi kulturně blízko. Alkohol má sám o sobě velmi silné farmakologické účinky, mimo to je ale minimálně od dob počátku křesťanství velmi podstatnou rekvizitou účinkující v mnoha rituálech. Za všechny budiž zmíněno svaté přijímání, při kterém lidé sloužící mši a/nebo ovečky přijímají krev Páně, mešní víno.

Kultura užívání alkoholu v evropské společnosti dosáhla takové míry, že užívání alkoholu v menší míře nestojí v naší společnosti mnohdy ani za pozornost.

Docent Skála ve své publikaci (1988) dokonce uvádí čtyři společenské příčiny, které vedou k zneužívání alkoholu a někdy také k rozvoji závislosti na něm. Jsou to:

- sbližující účinek alkoholu
- nedostatečná vybavenost lidí a institucí pro trávení volného času a tento čas je pak nevhodnou formou využíván za přítomnosti konzumace alkoholu
- nedodržování zákonných opatření, která se týkají podávání alkoholu dětem a mladistvým do 18 let věku, ale také zákazu podávání alkoholu osobám podnapilým.
- absence hlubšího životního smyslu. Tato absence vede často v naší společnosti (ve které povětšinou netrpíme zásadním nedostatkem prostředků) ke konzumnímu stylu života, který je mnohdy bez tvůrčího naplnění.

2.3.2 Alkohol v historii

Alkohol v různých formách má svou tradici skoro po celém světě. Edwards (2000) uvádí, že kromě arktických oblastí není zřejmě na světě místa, kde bychom se s nějakou formou alkoholického nápoje nepotkali. Nejčastěji jsou to, zvláště v chudých zemích, nápoje vznikající pouze procesem fermentace (základní proces vzniku alkoholu, jedná se o anaerobní kvašení buď jednoduchých cukrů obsažených v ovoci, nebo polysacharidů z obilných zrn nebo brambor (Popov in Kalina, 2003) s nižším obsahem alkoholu, většinou do 14% alkoholu v objemu. Mluvíme např. o domácím pivu z kukuřice, prosa nebo čiroku v mnoha oblastech Afriky, o palmovém vínu ze západu Afriky, o rýžovém víně z Dálného východu nebo o chiche, což je fermentovaný nápoj z kukuřice, který se pil ve Střední a Jižní Americe od dob před objevením Ameriky Kolumbem. (Edwards, 2000)

Proces destilace byl sice v kolébce již před 2000 lety, do všední praxe však vstoupil až v 16. století. Zprvu se tento proces a jeho následný produkt používal v medicíně, posléze se, jak už to bývá, zabydlel ve společnosti jakožto základ pro výrobu rozličných mnohoprocentních alkoholických nápojů (gin, whiskey, brandy, bourbon, rum atd.). Tento výrobní proces se rozmohl po celé Evropě, zvláštní oblíbenosti se mu ale dostalo v severských zemích, kde kvůli místnímu klimatu neměli možnost pěstovat víno. (Edwards, 2000)

2.3.3 Účinky, nežádoucí účinky a rizika užívání alkoholu

Alkohol v menší míře dodává energii, odbourává zábrany, usnadňuje komunikaci, působí relaxačně na svalstvo i psychiku. To jsou dozajista benefity, které mají velikou váhu při sociálních událostech. S postupem

opilosti však benefity upadají, mění se v ne příliš žádoucí projevy intoxikace. Nárůst agresivního chování, neovladané pohyby a chůze, spánek přichází i na nevhodných místech a podobně.

Intoxikace alkoholem je poměrně variabilní v závislosti na množství přijatého alkoholu, ale i na toleranci jedince, jeho zdravotním stavu a prostředí, ve kterém se nachází. Např. obézní jedinec má po požití stejné dávky, jakou požil jedinec svalnatý se stejnou hmotností, větší procento alkoholu v krvi, protože tuková tkáň je vyřazena z rovnoměrného rozmísťování alkoholu. Také z toho důvodu mají ženy kvůli tukovým dispozicím o jednu šestinu až o jednu třetinu vyšší koncentraci alkoholu v krvi a jsou u nich patrné i větší projevy opilosti (Skála, 1988).

Alkohol se takřka bez výjimky požívá per os. *“Alkohol dobře prochází biologickými membránami, rychle se vstřebává z trávicího traktu a prochází hematoencefalickou bariérou do mozku. Jiné způsoby aplikace jsou možné, ale málo obvyklé.”* (Minařík in Kalina, 2008, str. 341)

Po požití alkoholu se největší část, a to cca 80% zlikviduje metabolickým procesem v játrech, přičemž zkušený piják může metabolizovat alkohol až dvakrát rychleji než příležitostný uživatel či úplný abstinents. Absorpce alkoholu do organismu přitom může probíhat rychleji u „méněprocentních“ alkoholických nápojů, než u těch silnějších, sycení či vychlazení nápoje tento proces urychluje také. Naopak zpomalení absorpce může zapříčinit třeba přítomnost jídla v trávicím traktu (Edwards, 2000). Za zaručený recept na rychlé opití tedy můžeme pokládat dobře vychlazené šumivé víno na prázdný žaludek.

Samotná intoxikace má čtyři fáze:

- lehká opilost – excitační stadium (alkoholémie do 1,5g/kg)
- opilost středního stupně – hypnotické stadium (alkoholémie 1,6–2,0 g/kg)

- těžká opilost – narkotické stadium (alkoholémie více než 2 g/kg)
  - těžká intoxikace se ztrátou vědomí, hrozící zástavou dechu a oběhu
  - asfyktické stadium (alkoholémie nad 3g/kg)
- (Minařík in Kalina, 2008, str. 341)

Eliminace (vyučování) alkoholu není zcela stálý proces a v určitých mezích kolísá. Vyučování alkoholu z organismu závisí i např. na tělesné hmotnosti a kondici jedince, přičemž tělesná aktivita nemá na zrychlení eliminace vliv (Skála, 1988).

Nežádoucí účinky alkoholu na lidský organismus můžeme rozdělit na krátkodobé a dlouhodobé. Minařík (in Kalina, 2008, str. 342) je popisuje následovně:

Krátkodobé nežádoucí účinky

- somatické příznaky v souvislosti na výši dávky, tj. porucha rovnováhy, svalového napětí, zpomalení reakčního času, nevolnost, zvracení
- poruchy chování s agresivitou, snížená sebekritičnost, která může vést k riskantnímu chování
- kvantitativní porucha vědomí až smrt (při těžších intoxikacích)
- patická opilost (patická ebrieta)– málo častá komplikace, stav po vypití malého množství alkoholu, porucha vědomí, bludy, halucinace, poruchy chování, hetero či autoroagrese. Stav trvá minuty až hodiny, končí terminálním spánkem a bývá na něj amnézie.

Dlouhodobé účinky

- poškození gastrointestinálního traktu
- funkční a orgánové poškození oběhového systému
- poruchy krve tvorby, anémie a poruchy koagulace
- poruchy spánku, úzkostně–depresivní stavy

- poškození nervového systému (neurotoxický účinek alkoholu)
- poškození endokrinního systému – až k narušení sekrece glukokortikoidů a testosteronu, u mužů tak vede k impotenci, u těhotných vážné poškození plodu, tzv. fetální alkoholový syndrom (FAS)

2.3.4 Fáze a dělení dle vzorců užívání

Misúzus (zneužívání) alkoholu je forma škodlivého užívání, které je daleko častější než samotný závislostí syndrom. Docent Skála (1988) jej popisuje jako požívání alkoholických nápojů buď v nevhodnou dobu (např. v práci), v nevhodném množství, v nevhodném věku či v nevhodném zdravotním stavu (nemoc, těhotenství). Uvádí také, že takovéto užívání sice nemusí, ale rozhodně může, vést ke škodám, které postihují jak daného jedince, tak jeho okolí a nezřídka kdy obé.

Vedle nežádoucích účinků alkoholu, které jsme popsali výše, jedním z hlavních rizik užívání a hlavně nadměrného užívání alkoholu je rozvoj tělesné i psychické závislosti (Minařík in Kalina, 2008).

K té ale nedochází ve všech případech. Mečíř (1989) ve své knize používá Jellinkovo rozdělení "vývoje" pijáka do čtyř etap:

- **Iniciální** (prealkoholická, počáteční) – stěžejním bodem v této fázi je, že si pijící uvědomil příjemné pocity, které z pití vycházejí. Nejprve tyto příjemné chvílky pokládá za důsledek dobré společnosti, podařeného večírku, nespojuje si je ale přímo s užíváním alkoholu. Což později pozná a začne alkohol pro tyto účinky vyhledávat, jeho tolerance k alkoholu začíná stoupat.
- **Prodromální** (varovná) – alkohol je v této fázi pro člověka již velmi vyhledávanou komoditou. Nerad se jí vzdává, a to i přesto, že začíná

vnímat, že pije jinak než ti druzí. Může se také začít “premedikovat” doma, aby ve společnosti na sebe neupoutával pozornost přílišným pitím. Začínají se objevovat “okénka”, a postupně se (po několika letech této etapy) vytrácí schopnost kontroly nad množstvím i frekvencí pití.

- **Kruciální** (rozhodná) – v této etapě je absence kontroly nad pitím již zcela patrná. Jedinec v momentě, kdy se napije, pije až do stavu opilosti, přičemž se tyto stavy opakují. V této fázi si dotyčný ještě problém neuvědomuje, frekvenci a množství pití svádí na příležitost, společnost, prostě na vnější okolnosti. I přes občasné snahy o abstinenci se k pití znova vrací a mnohdy se už zde objevují “ranní doušky”, “eye opener”, ranní dávka alkoholu, po které je teprve dotyčný schopen normálně fungovat.

- **Terminální** (konečná) – v této fázi už alkohol doprovází nemocného po celý den. Touha po něm je totiž tak velká, že se člověk dokáže opít i přes den a v pití pokračuje i po několik dní. Jsou přítomny znaky alkoholové abstinence, “abstáky”, které mohou být i životu nebezpečné (delirium tremens). Tolerance na alkohol se snižuje přibližně na polovinu (viz patická opilost), člověk v této fázi již dospěl k závěru, že je nemocný.

Uživatele alkoholu můžeme také rozdělit do několika skupin dle jejich obvyklých vzorců pití. Doktor Minařík v Základech klinické adiktologie (2008) používá opět klasickou Jellinekovu typologii:

- **typ alfa** – “problémové pití”. Jedná se o abúzus (zneužívání) alkoholu jakožto sebemedikaci při různých, především psychických problémech (odstranění dysforie, potlačení tenze, úzkosti, či depresivních pocitů). U tohoto typu je časté pití o samotě.

- **typ beta** – příležitostný abúzus, sociokulturní charakteristika, pití spíše ve společnosti, charakteristickým následkem je somatické poškození jedince

- **typ gama** – “anglosaský typ”, preference piva a destilátů. Charakteristikou je porucha kontroly pití, postupný nárůst tolerance, typická progresse konzumace, somatické a psychické poškození, výrazná psychická závislost
- **typ delta** – “románský typ”, preference vína. Jedná se o chronickou, popř. denní konzumaci alkoholu, udržování “hladinky” bez výrazných projevů opilosti, ztráty kontroly. Výrazná je somatická závislost a poškození.
- **typ epsilon** – “kvartální pijáctví”, epizodický abusus, období abstinence se střídá s obdobím užívání alkoholu, někdy přítomny afektivní poruchy. Nepříliš vyskytující se typ závislosti.

2.3.5 Rizikové a protektivní faktory

Nešpor a Csémy ve své publikaci zmiňují, že existují určité faktory v životě, zaměstnání a přístupu jedince, které můžeme označit jako rizikové a protektivní vzhledem k rozvoji závislosti. Lze je rozdělit na okolnosti, které se týkají jedince, společnosti, práce a rodiny. Z důvodu omezené kapacity této práce si pojďme shrnout pouze ty faktory, které přímo souvisí s naším tématem:

Mezi rizikové můžeme zařadit tyto faktory:

- seznámení se s alkoholem v mladém věku
- nedostatek zdravých a účinných způsobů, jak zvládat stres
- zkušenost, že po požití alkoholu převládají příjemné pocity
- nízká schopnost odolávat “špatnému” vlivu okolí
- velké množství stresu v zaměstnání
- vícesměnný provoz
- existenční nejistota
- nárazovost, termínovaná práce

- odpovědnost bez kompetence
- snadná dostupnost alkoholu na pracovišti a nejasný nebo nedodržovaný zákaz jeho konzumace
- spolupracovníci a/nebo nadřízení zneužívající alkohol
- neostrá hranice mezi prací a soukromým životem
- zaměstnání spojená s prodejem alkoholu
- společenské normy se k zneužívání alkoholu staví kladně

A mezi protektivní tyto:

- vysoká míra duševního zdraví
- dobré tělesné zdraví
- dostatek dovedností týkajících se mezilidských vztahů
- zdravé techniky, jak zvládat stresové situace
- alkohol je špatně snášen
- možnost si práci organizovat
- možnost domluvení se se "služebně staršími" kolegy, kteří se v provozu orientují
- odpovědnost odpovídá kompetenci
- jasná hranice mezi soukromím a prací

(Nešpor, Csémy, 1992)

Jak je vidět, mnoho faktorů závisí na osobnosti jedince, i když je očividné, že existují okolnosti, které např. v zaměstnání změnit nelze.

2.3.6 Diagnostika

Účinná pomoc uživatelům alkoholu v jakékoli fázi užívání je podmíněná správnou diagnostikou. K té využíváme Mezinárodní klasifikaci nemocí (MKN–10), která je v České Republice momentálně v platnosti.

“Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (zkráceně také Mezinárodní klasifikace nemocí, MKN), která byla v ČR zavedena ve své 10. revizi v roce 1994, byla v průběhu posledních několika let průběžně aktualizována. V souvislosti se zavedením 10. revize bylo totiž ze strany WHO doporučeno provádět v období mezi decenálními revizemi průběžné aktualizace klasifikace.” (www.uzis.cz)

Pro naše účely hledáme v diagnostické skupině “Duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychotropní látky”, které se označují kódem F10–F19, přičemž každá skupina látek je označena jiným číslem. Typ poruchy se pak značí za desetinnou tečkou.

Nás bude zajímat kód F10.x, totiž poruchy vyvolané účinkem alkoholu. MKN–10 pracuje s následujícími (budeme rovnou pracovat s kódem pro alkohol):

- F10.0 – akutní intoxikace
- F10.1 – škodlivé užívání
- F10.2 – syndrom závislosti
- F10.3 – odvykací stav
- F10.4 – odvykací stav s deliriem
- F10.5 – psychotická porucha (tzv. toxická psychóza)
- F10.6 – amnestický syndrom včetně Korsakova syndromu vyvolaného psychoaktivní látkou
- F10.7 – reziduální stav a psychotická porucha s pozdním začátkem

Nejčastěji se v běžném životě setkáváme s prvními dvěma diagnózami, což je akutní intoxikace (F10.0) a škodlivé užívání (F10.1), syndrom závislosti není zdaleka tak častý. MKN–10 je popisuje takto:

Akutní intoxikace je přechodný stav, který nastane po aplikaci psychoaktivní látky, v našem případě po požití alkoholu. Tento stav vede k poruchám vědomí, poznávání, vnímání, chování nebo emotivity, nebo jiných funkcí. Diagnostikovat se dá pouze v případě, že nejsou přítomny vážnější nebo trvalejší problémy, které by odkazovaly na jinou (vážnější) diagnózu. Tou může být škodlivé užívání, či syndrom závislosti.

Škodlivé užívání je takový vzorec užívání, který již poškozuje zdraví, nezáleží na tom, zda je to zdraví tělesné, či duševní, ale toto poškození je nutnou podmínkou ke stanovení této diagnózy. U škodlivého užívání je velmi častá kritika okolí směřující k chování konzumenta, jeho chování také vyvolává různé nepříznivé sociální důsledky. Tato diagnóza by neměla být stanovena, pakliže se u klienta (pacienta) vyskytl syndrom závislosti, nebo jiná, závažnější diagnóza.

Syndrom závislosti shrnuje MKN–10 takto: “... užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost, než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více. Centrální popisnou charakteristikou syndromu závislosti je touha (často silná, někdy přemáhající) brát psychoaktivní látky (které mohou, avšak nemusejí být lékařsky předepsány), alkohol nebo tabák.”

Diagnóza závislosti by se měla stanovit jen v případě, že se během posledního roku vyskytly tři nebo více z následujících jevů. Citovat budu doktora Nešpora (in Kalina, 2003):

- silná touha, nebo puzení užívat látku
- potíže nebo nezvládnutá kontrola v užívání látky, a to jak v začátku či konci užívání, tak v jejím množství
- tělesný odvykací stav. Při vysazení látky, nebo když další braní má tento stav zmírnit nebo odstranit.

- nárůst tolerance na danou látku. Při snaze o dosažení stejného efektu drogy je dotyčný nucen užít větší množství látky. Toto je typické pro uživatele opiátů a právě alkoholu, kdy se jedinec postupem času dostane na takové dávky, které by byly případně schopné jiného jedince usmrtit.
- postupná eliminace jiných zájmů a aktivit, v zájmu užívání drogy, její shánění či získávání prostředků na drogu nebo zotavování se z jejích účinků.
- Pokračování v užívání látky navzdory škodlivým (zjevným) účinkům na dotyčnou osobu.

2.3.7 Screeningové metody

Existují metody, které nám při rozhovoru (v našem případě při sběru dotazníků) umožňují odhalit případný problém s užíváním drogy. Tyto screeningové metody se využívají např. v ordinacích praktických lékařů, kdy ordinující lékař může z několika otázek odhadnout, zda má dotyčný problém s užíváním konkrétní drogy či nikoliv.

Ze screeningových dotazníků je v této práci použit dotazník CAGE, dotazník, který byl, jak je výše zmíněno, vyvinut právě pro ordinace praktických lékařů ke screeningovému zjištění problémů s alkoholem. Zkratka CAGE je spojením prvních písmen stěžejních hesel 4 otázek, které tento minidotazník obsahuje. Přeloženy do češtiny tyto otázky znějí:

- Cítí/a jste někdy potřebu své pití snížit? (z anglického “cut”)
- Jsou ve vašem okolí lidé podráždění a kritizují vaše pití? (“annoyed”)
- Měl/a jste někdy kvůli pití špatné pocity nebo pocity viny? (“guilty”)
- Pil/a jste někdy alkohol hned po ránu, abyste se uklidnil/a, nebo zbavil/a kocoviny? (“eye opener”)

Vyhodnocení dotazníku je následovné:

Na každou otázku je třeba odpovědět, přičemž za každou odpověď “ano” je přičítán jeden bod. Škála je tedy od 0–4 bodů, kdy už skóre 1 je bráno jako důkaz ohrožení, a je nutno pokládat další doplňující otázky, např. o množství alkoholu apod. Při skóre 2 je už podezření na závislost na alkoholu a je zde namístě doporučení ke specialistovi a skóre 3 značí již veliké podezření, že se o závislost jedná a předání pacienta odborníkovi by mělo být skoro samozřejmé. (Kalina, 2001)

Tento screeningový dotazník byl použit v našich dotaznících, které jsme rozdávali respondentům. Zvolili jsme jej pro jeho stručnost a snadné vyhodnocení bez nutnosti doplňujících otázek.

2.3.8 Prevalence užívání alkoholu v obecné populaci

Jestliže se dále chceme zabývat užíváním alkoholu u vybrané sociální skupiny, je namístě si představit prevalenci užívání alkoholu v běžné populaci. Prevalence užívání alkoholu ve věkové skupině 15–64 let v roce 2011 popisuje Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice 2011.

Tab. č. 1: Prevalence užití alkoholu v roce 2011 v obecné populaci:

Prevalence	Muži	Ženy	Vybraná věková skupina 15–34	Celkem (věk 15–64 let)
Celoživotní prevalence	91,9%	90,4%	89,7%	91,1%
Prevalence v posledních	90,1%	86,5%	87,2%	88,4%

12ti měsících				
Prevalence v posledních 30ti dnech	76,3%	61,7%	68,2%	69,1%

Z těchto dat je zjevné, že např. celoživotní prevalence užívání alkoholu není zásadně rozdílná u žen a u mužů. Rozdíl lze najít až u prevalence za poslední rok a měsíc. Z tohoto důvodu jsme v našem výzkumu nebrali příliš v potaz pohlaví respondentů. Na základě těchto dat lze konstatovat, že užívání alkoholu je v naší společnosti velmi rozšířené a tedy i náš výzkumný vzorek bychom měli posuzovat s vědomím tohoto faktu.

2.3.9 Rizikové faktory spojené s povoláním barmana

Práce barmana, ať už je na této pozici stabilně na plný úvazek nebo formou brigády, má, podobně jako jiné práce v gastronomickém odvětví, specifická rizika, co se návykových látek týče. Mnoho z nich je již zmíněno o podkapitolu výše (kap. 2.2.5. Rizikové a protektivní faktory).

Jeden z hlavních rizikových faktorů je dvoj až trojsměnný provoz. V případě podniků, které mají otevřeno od rána a zavírají s posledním hostem, je provoz většinou rozdělen na tzv. dopolední a odpolední směny. V případě té druhé varianty není obsluha často vázána zavírací dobou a tak se tyto mohou protáhnout až do ranních hodin. To se samozřejmě odráží na únavě barmana a jeho mechanismech, jak únavu překonat.

Dalším, velice důležitým faktorem, je neustálý kontakt s alkoholickými nápoji. Obzvláště v případě odpolední směny je tento kontakt mnohdy nepřetržitý a v souvislosti s prvně jmenovaným rizikovým

faktorem jde o opravdu specifickou kombinaci. Dále se jedná o velikou míru stresu při výkonu povolání, přímý kontakt s podnapilými jedinci, nejasný nebo nedodržovaný zákaz konzumace alkoholu, kolegy či nadřízené, kteří zneužívají alkohol a v neposlední řadě i společnost, která se k zneužívání alkoholu staví kladně či benevolentně.

2.4 Kavárenství

2.4.1 Historie kavárenství

Káva, jakožto plodina se do Evropy dostala koncem 16. století a vznik prvních kaváren se datuje od počátku 17. století. Díky francouzskému králi Ludvíku XIV. Se kávovníkové rostliny začaly pěstovat ve francouzských koloniích a tím se káva definitivně zabydlela v celé Evropě. (Veselá, 2010)

Prvním pražským kavárníkem byl pan Jiří Deodat, který do Prahy přicestoval z Vídně, a svou první kavárnu si v Praze založil roku 1711. Opravdový rozmach kaváren však přišel až koncem 19.století, doba secese totiž kavárnám nesmírně přála a byla pro ně takřka zlatým věkem.

"Doba nevymyslela jen nádraží a muzea, široké dámské klobouky, korza a hole špacírky ale přinesla také elegantní podniky s černou kávou a novinami." (Hrodek in Bendová, 2008, str. 7)

S rozvojem veřejného osvětlení se začal vyvíjet další z typicky městských fenoménů, noční život.

Kavárenskou kulturu rozvinula meziválečná doba. Po první světové válce se kavárenství dostalo do dravých a žíznivých spárů dvacátých let. Byla to doba naděje, nové energie a společenského vzestupu. Tato doba disponovala vším, co si kavárenství jen může přát. Po hospodářsko-spoločenské krizi nastoupila depresivní léta třicátá, plná úzkosti a strachu z dalšího společenského vývoje. Tato ne zcela optimistická léta zakončila

Mnichovská krize, která společnost rozdělila na hrdiny a ty druhé. (Hrodek in Bendová, 2008)

To všechno pražské kavárny přežily. Byly ostatně místem, kde mohly opravdu dlouhou dobu probíhat živé (i politické) diskuze, místem, kde se člověk ve specifické společnosti uzavřel před světem a u jednoho šálku kávy seděl ve více či méně rušné místnosti, četl tiskoviny, přemýšlel, nebo se bavil se štamgasty. Toto jsou v těžkých dobách velmi cenné komodity, a prostory a hlavně osazenstvo a personál kaváren mají potenciál je naplnit. Takto silně rozvinutou politicko–umělecky–akademickou kulturu, kterou kavárny představovaly, zlomil až komunistický režim:

“Dalo by se říci, že kavárny představovaly pro společnost jakousi potřebnou berličku. Pražská kavárenská společnost přežila všechny překážky, které jí ve vývoji nastavovaly menší či větší krize. Přežila hospodářskou krizi i obě světové války. Kavárenské prostředí i ve druhé světové válce kultivovalo společnost a pomáhalo jí v boji za svobodu. Přes všeobecné ohrožení se zde i nadále scházely přátelské skupinky, podobně jak před válkou. Někdy se tak kavárna stala i jakousi burzou první pomoci.

Pomyslnou dýku do zad zasadil kavárenské instituci až komunistický režim v padesátých letech. Paradoxem doby je, že mnozí muži a ženy, kteří v kavárnách vyrůstali, se později přidali k establishmentu, kterému kavárny nemohly vzdorovat.” (Hrodek in Bendová, 2008, str. 8)

2.4.2 Charakteristika kavárenského prostředí a jeho společnosti

“Hospody, hospůdky, šenky, výčepny, hostince, restaurace, vinárny, kavárny, tančírny, bary – fenomén, který neodmyslitelně patří k životu společnosti ve městě a který má svůj těžko specifikovatelný kolorit. Nejsou to jen prostředí, kde se člověk může najíst a napít, ale přirozená střediska společenského života, místa setkávání, komunikace a neformálních

kontaktů. A fungují spolehlivě už celá staletí. Mají svou atmosféru, svůj okruh návštěvníků, své štamgasty, zajímavé hosty, výjimečné události a některé i svou neopominutelnou historii” (Dyková, Dorflová, 2009)

Když začnete listovat knihami, které mají co říci o historii (pražského) kavárenství, na první pohled na vás vyskočí zástupy jmen, notoricky známých i těch, u kterých matně tušíte, jaký velikán se pod tímto jménem skrývá. Připadá mi lehce humorné, že když usednete do jedné z nejproslulejších pražských kaváren, abyste se zde nadechli pro následující perný den, nebo vydechli po jednom z takových, místo denní nabídky na vás na stolečku čeká informace, že tuto kavárnu velmi rád a často navštěvoval Franz Kafka. Popřípadě, že byla jeho nejzamílovanější.

Je nasnadě, že k historii kaváren neodmyslitelně patří také jejich společnost. Neradi bychom se však zde zabývali tím, kdo kdy kam a jak chodil, co tam dělal a kolik toho vypil, popřípadě co tam posléze provedl. Takto bychom se mohli dívat i na současné kavárny a jsme si jisti, že by situace nebyla jiná. Chceme tím říci, že probrat se tímto, pro účely této práce zbytečným materiálem, mnohdy připomíná listování ve sto let starém bulvárním tisku. Ale pojďme se podívat, co z něj lze vytěžit.

Kavárny jsou opravdu zajímavým časoprostorem. Ravik určitě věděl, proč ve své knize Pražské hospody (2006) cituje Jaroslava Seiferta: “... v našich kavárnách tehdy nuda nebyla. Šuměly humorem – hlukem kroků, šoupáním židlí a křesel a cinkotem nádobí. V kavárně se diskutovalo, plánovalo, vášnivě polemizovalo a nikdy jsem neměl dojem ztraceného času.” (str.130)

Kavárna je i dnes místem, kde se schází velmi pestrá škála lidí, napříč sociálními vrstvami, podobně, jako je to v hospodách. Rozdíl ve společnosti však lze vidět v tom, že zde není takový důraz na požívání

alkoholu, i když se tato činnost rozhodně nedá vypustit z kavárenského prostředí. Denní kavárny fungují jako styčné body, jako místa schůzek, formálních i neformálních, jako prostředí, ve kterém si můžete oddechnout v náročném dni, nebo si sednout ke kávě, čaji nebo džusu s notebookem, knížkou či učením a v klidu se zabývat vlastní činností. Potkáte zde jak maminky s kočárky, tak i vyžilé jedince typu kavárensko-barový povaleč. Navečer a v noci se tyto prostory obvykle mění.

Poklidnou atmosféru vystřídá někdy až bujará nálada podpořená konzumací alkoholu od odpoledních hodin (sklenky vína, vinného stříku, či nápoje typu marseillský pastis rozhodně nejsou raritou v odpolední kavárně), někdy se jedná o klidný, tichý večírek stálých hostů, u kterého není výjimkou, že na baru tito štamgasti pijí společně s barmanem. Dnešní typ pražských kaváren typu café-bar je pestrým místem, které se proměňuje s denní dobou, společností, která se zrovna v kavárně sejde, ale i samotným barmanem (barmany), který (kteří) právě slouží směnu. Tato proměnlivost z kaváren dělá atraktivní místo pro mnoho lidí, kteří jakýmkoli způsobem rádi žijí společenským životem.

Velmi silnou skupinou lidí, kteří v kavárnách tráví více času, jsou studenti. Obvykle tu potkáváte studenty středních a vysokých škol různého zaměření, kteří v dnešní době kavárny využívají jako levné, dostupné a příjemné prostředí pro práci do školy, učení nebo třeba jen jako přístup k internetu. Tito mladí lidé se tak zdánlivě nenápadnou formou určitým způsobem asimilují do prostředí, ve kterém je na denním pořádku konzumace alkoholu, což se v budoucnosti může podepsat na jejich osobním přístupu k jeho užívání. Není také nezvyklé, že se zrovna z této skupiny mladých, kteří v kavárnách tráví více času, rekrutují budoucí zaměstnanci v tomto oboru.

Významné pražské kavárny a vůbec období jejich rozvoje přálo velikým, honosným prostorům. Hodně míst k sezení, často mramorové stolky, tonetky (značka Ton je právem úzce spjatá s kavárenským prostředím). Období secese je obdobím “krásných věcí” a v tomto duchu se také kavárny držely. Když si jen letmo představíte interiéry dodnes fungujících legendárních kaváren jako je Slavia vedle Národního divadla, kavárna Louvre na Národní třídě, prostory Café Imperial nebo Savoy, utvoříte si zcela konkrétní představu o luxusu kaváren starých forem. (V Knize o Praze 1 od Pavla Augusty (1998) se však dočteme, že skutečný život pulzoval v těch méně honosných kavárnách, které se pak pro hosty stávaly skutečným útočištěm. Je pravdou, že v tomto kontextu se hovoří o opravdových luxusních místech –kavárna hotelu Evropa, hotelu Paříž, kavárna Obecního domu atd., kde probíhaly setkání společenské smetánky opravdu na té nejvyšší úrovni, ale které se také stávaly útočištěm “dam polosvěta”.)

Málokterý typ architektury je prý tak proměnlivý ve své podobě a natolik poplatný dobovému vkusu, jako je architektura kaváren. Dokonce vedle sebe mohou ve stejný čas fungovat dvě kavárny, které svým vybavením i dekorem zastávají různé výtvarné názory. (Bendová in Bendová, 2008)

V dnešní době tuto tezi můžeme potvrdit už jen laickým pozorováním a zájmem o kavárenskou kulturu. Není tomu dlouho, co se minimálně pražská společnost začala spolu se zájmem o kvalitní jídlo (boom farmářských trhů, obchodů s kvalitními potravinami – Sklizeno apod.) znovuzajímat o opravdu kvalitní kávu a tuto si náležitě užívat. Tomuto trendu odpovědělo hned několik kaváren v centru Prahy a okolí. A stejně tak jako kavárny “starých forem” i tyto mají na první pohled specifické rysy: luxus a kvalita je zde vyjádřena architektonicky velmi čistým interiérem, minimalistickou výzdobou, která někdy působí až surovým dojmem. Ve srovnání s např. legendárním Louvrem je naprosto zjevné, že

co se týče "poplatnosti" době, dnešní kavárny rozhodně zahanbeny nejsou.

2.4.3 Charakteristika práce barmana

"Dobrý kavárník a vrchní se staral o to, aby měl host nejen dobrou kávu, ale dostal k ní i oblíbené čtivo. Z pražských vrchních proslul František Patera, známý především z kavárny Union, kde "bedlivě pečoval o své hosty, poskytuje jim nejen požitky žaludeční, ale i duševní v podobě novin a všemožných časopisů a revue, domácích i cizích. O každém hostu dobře věděl, co čte, a jeho novinu mu s 'malou černou' předložil, o některém také, že dnes ani zítra mu útratu nezaplatí. Mnohdy když byla nouze největší, byl pan Patera nejbližší – gentlemansky pak sáhnul do své tobolky a půjčil více či méně, nejednou na věčnou oplátku", jak vzpomíná novinář Jan Karel Strakatý. ... Patera byl skutečně kavárenským fenoménem, který jako nic prochází nejednou psanou vzpomínkou, a patří tak k nejslavnějším osobnostem pražských kaváren. Půjčoval peníze a na sklonku života spálil všechny dlužní úpisy, které měl koncem čtyřicátých let od nejednoho významného literáta, umělce či politika." (Hrodek in Bendová, 2008, str.11)

Následující řádky jsou vlastní úvahou na toto téma, která vzešla aktivního pozorování a vlastní zkušenosti.

Být v pozici "za barem" je z určitého pohledu společenský status. Statusu rozumíme tomu tak, že je to určitá pozice v dané struktuře, přičemž obecně je platný názor, že status je jaksí trvalejší než "pozice". (Kosek, 2004) Jak jsme měli možnost si povšimnout z ukázky citované výše, obsluha kaváren se, když dotýčný svou práci odváděl poctivě a třeba až nadstandardně, těšila veliké pozornosti až respektu hostů. Stejně jako

byl pan Baťa panem velkotovárníkem, byl pan Patera panem vrchním. Nemohu říci, že by tomu bylo i dnes, alespoň ne v běžném provozu. Jisté ale je, že samotná pozice toho, který je na druhé straně baru, vám dává opravdu jakýsi status, který je mnohdy výrazný i když se barman potká s hostem v jiném prostředí.

Tato práce pojednává o barmanech, neboli lidech, kteří hosty kavárny obsluhují, jsou s nimi v přímém kontaktu, mnohdy je znají, vědí, co který host pije, kdy přichází, jaká je jeho přibližná finanční situace, zda je svobodný či ne, tuší povolání a sociální poměry nebo ví, zda má host alergii na ořechy. Nezřídka kdy se stane, že u stálých zákazníků pozná barman jako první z okolí požehnaný stav štamgastky.

Práce barmana (či obsluhy kavárny, chcete-li) je prací s lidmi, se všemi jejími nedostatky a výhodami. Barman nejen že je v práci v neustálém kontaktu s hosty, ale navíc je od něj vyžadována aktivní komunikace (oproti např. pokladní, která je sice v přímém kontaktu s lidmi také, její náplň práce je však jiného druhu), obsluhující by opravdu měl budit dojem příjemně naladěného člověka, být diskrétní, ale pozorný. V případě, že si host nežadá jeho přítomnosti, musí také umět být "neviditelný", ale přesto odvádět svou práci obsluhujícího. Barman je většinou také prvním, na kterého se obrací jak vedení, tak hosté při případném problému.

Být dobrým barmanem (záměrně nepoužívám pojem "barista" který označuje člověka oficiálně vyučeného v barmanském povolání) vyžaduje poměrně dost osobnostních rysů a schopností člověka, který toto povolání chce vykonávat s pocitem dobře odvedené práce. Lehkým paradoxem je, že v dnešní době je "práce za barem" výsadou studentů a studentek napříč stupni škol, oborů či zaměření. Nechci tím říci, že jsou jako takoví neadekvátní k výkonu tohoto povolání, jen bych ráda poukázala na

skutečnost, že do takto specifické a mnohdy náročné práce vstupují (v drtivé většině) mladí lidé bez sebemenšího zaškolení do této sociální a komunikační sféry. Jistěže existují lidé, kteří mají jistý přirozený talent a takoví tuto práci pravděpodobně budou vykonávat po delší dobu a také si po delší dobu zachovají své duševní zdraví, s jakým do tohoto oboru přišli. Ti ostatní však, kteří do tohoto povolání opravdu “spadli z nebe”, mají pravděpodobně větší šanci na získání pocitu neúspěchu (jak v práci, tak potažmo v osobním životě) a jako takoví jsou určitě rizikovou skupinou pro možnost vzniku různých psychosomatických onemocnění, popřípadě rozvoje závislosti.

3 Výzkumná část

3.1 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo zmapovat, zda a případně v jaké míře zaměstnanci café–bar podniků konzumují alkohol v pracovní době, co je k této konzumaci nejčastěji vede a jestli je tento jev při jejich pracovní činnosti spíše normou, nebo jestli se jedná o slabé výjimky.

Výzkumné otázky jsme si určili tyto:

Jaká je prevalence užívání alkoholu v pracovní době?

2) Jaké jsou vzorce a motivy tohoto užívání?

3) Jaký je kontext užívání z hlediska postoje vedení?

4) Jaké jsou vzorce užívání alkoholu mimo pracovní dobu?

5) Má vstup do zaměstnání a integrace do tohoto pracovního prostředí vliv na vzorce užívání alkoholu? Pokud ano, jaký?

6) Jaká je prevalence škodlivého užívání nebo závislosti na základě screeningové metody CAGE?

3.2 Metodologie

Tento výzkum jsme koncipovali jako kvantitativní, důraz je kladen na množství informací, nikoli na jejich hloubku. Důvodem pro tento typ výzkumu byla rychlost sběru dat a možnost nashromáždění podstatně většího vzorku, než by tomu bylo při jiném typu výzkumu. Ze stejného důvodu jsme také zvolili jako prostředek pro sběr dat dotazník s uzavřenými či částečně uzavřenými otázkami. Dotazníkovou formu jsme také použili z důvodu diskrétnosti (viz. Metody získávání dat) a vyšší pravděpodobnosti šíření dotazníku. Ohled jsme brali také na časový faktor.

Otázky v dotazníku byly koncipovány tak, abychom získali odpovědi na naše výzkumné otázky.

Výzkumný soubor tvořili zaměstnanci café bar podniků na Praze 1. Tento typ podniku jsme zvolili z toho důvodu, že se nejedná ani o klasický bar či hospodu, kde je důraz na požívání alkoholu daleko větší, ani o kavárnu, která už ze své podstaty nemá večerní či noční provoz. Podniky typu café–bar jsou specifické právě tím, že jsou tzv. na pomezí mezi těmito typy podniků. Důvodem této vymezenosti bylo, že v café–barech mají zaměstnanci přístup k alkoholu, často s ním manipulují a mívají náročné noční směny, u kterých ale není standardem extrémní časová náročnost (např. směny od 22:00 do 07:00).

Městskou část Prahu 1 jsme zvolili z důvodů snadné orientace v této městské části, částečné znalosti terénu, vysoké fluktuace obyvatel a turistů a také proto, že v této městské části a v její blízkosti se nachází velké množství vysokých škol, vysokoškolských kolejí a míst s kulturním vyžitím (divadla, galerie atd.) a je to tedy přirozené centrum kulturního a studentského života. Tato populace tvoří potenciální hosty v „našich“ café–barech ale i potenciální zaměstnance tamtéž.

Metodu analýzy dat jsme zvolili deskriptivně statistickou, neboť nejlépe vyhovuje našim potřebám a kapacitě.

3.2.1 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor se sestává z dobrovolníků ochotných dotazník vyplnit. Respondenty jsme oslovovali buď přímo v zaměstnání, nebo přes jejich kolegy. Tito dobrovolníci byli výhradně z řad pracovníků café–bar

podniků na Praze 1 s tím, že vykonávali práci barmana, a/nebo číšník/servírka. V podnicích tohoto typu se tyto dvě funkce velmi prolínají, a z toho důvodu jsme je nerozlišovali. Do budoucna jsme pracovali pouze s termínem “práce za barem”. Náš výzkum byl zaměřen na obsluhu café–bar podniků, takže i v případech, kdy některé podniky disponují kuchyní a tedy i zaměstnancem, který v kuchyni pracuje, dotazníky dostali pouze členové obsluhy. Termín „zaměstnanci café–bar podniků“ je tedy lehce nepřesný, ale ve všech případech se jednalo pouze o zaměstnance, kteří přímo obsluhovali hosty.

Výzkumný soubor tvoří 54 respondentů, mužů a žen, napříč podniky, ve kterých jsme data sbírali. Mužů je 23, žen 31, průměr věku 25 let, nejmladšímu respondentovi bylo 19, nejstaršímu 45 let. V průměru dotazovaní pracovali ve své současné práci dva roky, 28 z nich pracovalo brigádně, práci měli jako přivýdělek při studiu, 19 respondentů bylo v provozu zaměstnáno buď na celý, nebo poloviční pracovní úvazek a zbytek dotazovaných tuto práci mělo jako druhé zaměstnání k jiné pracovní činnosti. 85% respondentů tato práce baví. Podniků, ze kterých byla data sesbírána je 9, počet respondentů z každé kavárny nelze však zprůměrovat, z některých se mi vrátil jeden až dva, v jiných jsem zas dostala až 8 řádně vyplněných dotazníků. Tento nepoměr byl velmi často důsledkem mé nepřipravenosti na různý věk a přístup barmanů.

Tab.č. 2: Pohlaví a věk respondentů

Celkem respondentů	54
muži	23
ženy	31

Průměrný věk	25
Nejmladší respondent	19
Nejstarší respondent	45

Tab.č. 3: Pracovní poměr, motivace

Průměrná doba v zaměstnání	2
Brigáda při studiu	28
Celý nebo poloviční úvazek	19
Druhé zaměstnání	7
Baví vás tato práce?	46

3.2.2 Metoda získání dat

Jako metodu k získání potřebných dat jsme zvolili dotazníkovou formu, a to z několika důvodů. Předně jsme potenciální respondenty navštěvovali v jejich zaměstnání, v drtivé většině v rámci jejich pracovní doby. Důvod k tomuto kroku byl ten, že jedině takto jsme mohli nejrychleji a nejbezpečněji vybrat právě ten vzorek respondentů, který jsme potřebovali (tj. zaměstnance café–bar podniků na Praze 1). Kvůli tomu jsme však nemohli po respondentech žádat, aby nám věnovali podstatně více času, který by byl nutný v případě, že bychom se rozhodli pro přesnější metodu, jíž je metoda rozhovoru, strukturovaného či semistrukturovaného. Kromě časových dispozic jsme volili formu dotazníků i z toho důvodu, že většina z našich respondentů dotazníky vyplňovala přímo na místě, tj. v práci. Velmi těžko by se tak ošetřovala intimita a diskrétnost, kterou považujeme za nutnou, pakliže jsme náš výzkum

položili na stěžejní otázce: “Pijete, popř. jak často, během pracovní doby?”. Validita odpovědí, které bychom sesbírali tímto způsobem, by byla značně zpochybnitelná, rozhovoru by přihlíželo i naslouchalo více osob (velmi často majitelé podniku či nadřízení) a upřímnost odpovědí by byla velmi pravděpodobně omezena.

Výběr podniků, ve kterých jsme data sbírali, byl skutečně náhodnou procházkou, vybírány byly pouze podniky typu café–bar. Podniky jsme obcházeli do té doby, dokud jsme dosáhli počtu 54 dotazníků. Horní limit počtu rozdaných dotazníků v jedné kavárně nikdy nepřerostl počet 10 tak, aby nedošlo k situaci, že bychom v konečném důsledku z 54ti dotazníků měli vzorek pouze ze dvou či tří kaváren. Vybrané dotazníky jsme zanesli do systému, ze kterého jsme pak vybírali kýžená data a statistiky.

3.2.3 Metoda analýzy dat

Na analýzu sebraných dat jsme použili deskriptivně statistickou metodu.

3.2.4 Etické aspekty

Respondenti byli spraveni o naprosté anonymitě vyplněných dotazníků. Takto informováni byli buď mnou osobně, a/nebo psanou formou přímo na dotaznících, které vyplňovali. Zájem o anonymitu při vyplňování byl značný, mnohokrát jsme museli i ujišťovat, že absolutně nemáme přehled ani o tom, jaký dotazník patří do které kavárny. Dotazníky k respondentům přicházely v čistých obálkách stejného typu a formátu (což zabraňovalo pozdější identifikaci vyplněných dotazníků) a instrukce zněly tak, že po vyplnění dotazník vrátí zpátky do obálky, kterou

zalepí. Tak byl co nejdůsledněji znemožněn únik informací k nepovolaným osobám (majitelé, provozní a jiní nadřízení či kolegové).

Dále byli respondenti informováni o účelu tohoto výzkumu (čistě pro studijní účely v rámci bakalářské práce) a pro případné další otázky byla v dotazníku uvedena moje e-mailová adresa, přičemž nemálo otázek jsme zodpovídali přímo na místě.

3.3 Výsledky

Otázka č. 1: Jaká je prevalence užívání alkoholu v pracovní době?

Výsledek: Z celkového počtu 54 respondentů (1 bez odpovědi) pouze dva uvedli, že v práci nepijí (3,7%), naproti tomu plných 22 respondentů (40,6%) pijí v práci každou nebo skoro každou směnu. 11 (20,7%) pijí častěji než 1 za 4 směny a 18 (33,2%) maximálně 1 za 4 směny.

Tab.č 4: Pijete alkohol v pracovní době?

odpovědi	počet	procenta
Ne	2	3,7%
Ano, max. 1 za 4 směny	18	33,2%
Ano, častěji než 1 za 4 směny	11	20,7%
Ano, skoro každou nebo každou směnu	22	40,6%
Bez odpovědi	1	1,8%

Otázka č.2: Jaké jsou vzorce a motivy tohoto užívání?

Výsledek: Z motivů užívání alkoholu na pracovišti jasně převládá “sociální” motiv. Ten byl zastoupen odpovědí “Přituknutí si s hostem, kolegou”. Takto odpovědělo 23 respondentů, z čehož podmožnost “s hostem” jich uvedlo 19. Dohromady se jedná o 42,6% respondentů. 14 respondentů pije pro zpříjemnění směny či z nudy, 9 (16,7%) pro nakopnutí, dodání energie při směně a 7 (12,9%) většinou ze žízně (týká se piva či vinného střiku).

Tab. č. 5: Když se napijete v práci, z jakého důvodu to nejčastěji je?

Odpověď	Počet	Procento
Nuda, nebo zpříjemnit si směnu	14	25,9%
Přituknutí si s hostem	19	35,2%
Dtto s kolegou	4	7,4%
Nakopnutí se při náročné směně	9	16,7%
Žízeň	7	12,9%
Bez odpovědi	1	1,9%

Otázka č.3: Jaký je kontext užívání z hlediska postoje vedení?

Výsledek: 20 respondentů (37,0%) uvádí, že jejich nadřízený ví o pití za barem a toto chování toleruje, pouze o jednoho respondenta méně je těch, jejichž nadřízený ví o pití, a pije s nimi (35,1%). Pouze jeden respondent uvedl, že má od vedení striktní zákaz konzumace alkoholu v pracovní době a kontroluje dodržování zákazu (1,9%), u 8 respondentů tento zákaz sice platí, ale nikdo jeho dodržování nekontroluje (14,8%)

Tab. č. 6 : Jak se k pití za barem staví váš nadřízený?

Odpověď	Počet	Procenta
---------	-------	----------

Striktní zákaz, kontrola dodržování	1	1,9%
Zákaz, kontrolu neprovádí	8	14,8%
Ví o pití, toleruje to	20	37,0%
Ví o pití, pije se mnou	19	35,1%
Ví o pití, nelíbí se mu to	2	3,7%
Jiné	3	5,6%
Bez odpovědi	1	1,9%

Otázka č. 4: Jaké jsou vzorce užívání alkoholu mimo pracovní dobu?

Výsledek: Největší procento respondentů (46,3%) užívá alkohol každý týden, popř. několikrát do týdne, následuje 35,2% těch, kteří užívají skoro každý týden, nebo každý týden, 12,9% odhaduje konzumaci alkoholu na frekvenci přibližně 4x do měsíce a pouze 3,7% nepijí alkohol vůbec, nebo skoro vůbec (maximálně 1 za měsíc).

Z důvodů (záminek) užívání alkoholu převažuje pití „jen tak, s přáteli a to bez zvláštního důvodu“ – 53,6%, následuje „relax, uvolnění od stresu, ale vždy ve společnosti“ s 20,4%, „relax, uvolnění od stresu, klidně i o samotě“ získalo 14,8% a pouhých 9,3% respondentů jako nejčastější důvod pití uvedlo oslavu, nebo party. Průměr počtu vypitých standardizovaných alkoholických nápojů při poslední příležitosti je 8,45, přičemž nejmenší počet je 1 a největší (předesílám, že je to údaj jednoho respondenta za jeden večer) je 26.

Tab. č. 7 : Jak často pijete alkohol mimo práci?

Odpověď	Počet	Procento
---------	-------	----------

Vůbec, nebo skoro vůbec (max. 1 za měsíc)	2	3,7%
Přibližně 4x do měsíce	7	12,9%
Skoro každý týden nebo každý týden	19	35,2%
Každý týden popř. i několikrát do týdne	25	46,3%
Bez odpovědi	1	1,9%

Tab. č. 8: Z jakého důvodu nejčastěji pijete mimo práci?

Odpověď	Počet	Procento
Oslava, party	5	9,3%
Jen tak s přáteli, bez důvodu	29	53,6%
Relax, uvolnění od stresu, vždy ve společnosti	11	20,4%
Relax, uvolnění od stresu, I o samotě	8	14,8%
Bez odpovědi	1	1,9%

Otázka č. 5: Má vstup do zaměstnání a integrace do tohoto pracovního prostředí vliv na vzorce užívání alkoholu? Pokud ano, jaký?

Výsledek: 23 respondentů (42,6%) nemá pocit, že by se jejich užívání alkoholu po nástupu do tohoto povolání nějak změnilo, naopak 57,4% změnu vidí. 50% z nich pije více než před nástupem do práce, a

zbytek se rovným dílem dělí na ty, kteří pijí méně, a ty, kteří pijí při jiných příležitostech.

Z těch, kteří na předchozí otázku odpověděli kladně, pozorují změnu hned po nástupu do práce v nejvyšším procentu, 22,2%. 14,8% tuto změnu zaznamenali po pár týdnech až měsíci, po více jak půl roku 12,9% a po více jak jednom roce pouze 3,7%. K této změně nejvíce přispěla společnost (rozumí se kolegové a hosti kavárny), tuto možnost zaškrtno 42,6% respondentů, poté až s 5,5% snadný přístup a alkoholu, tlak v práci označilo za důvod pouze 1,9%. Kolonku „jiné“ zaškrtno 7,4%, mezi níž se nejčastěji objevovaly osobní důvody, nebo důvod nebyl blíže specifikován.

Tab. č. 9 : Máte pocit, že se vaše užívání alkoholu po nástupu do této práce nějak změnilo?

Odpověď	Počet	Procenta
Ano, piju méně než před tím	2	3,7%
Ano, piju více než před tím	27	50%
Ano, piju při jiných příležitostech	2	3,7%
Ne, nemám pocit, že by se cokoli ohledně mého pití změnilo	23	42,6%

Tab. č. 10 : Pakliže jste na předchozí otázku odpověděl/a jakkoli kladně, kdy myslíte, že tato změna nastala?

Odpověď	Počet	Procento
Prakticky okamžitě po nástupu	12	22,2%

Pár týdnů až měsíců	8	14,8%
Více jak půl roku	7	12,9%
Více jak rok	2	3,7%
Bez odpovědi	25	46,4%

Tab. č. 11 :...a dokážete rozpoznat, co v této změně hrálo největší roli?

Odpověď	Počet	procento
Společnost	23	42,6%
Tlak v práci, na směně	1	1,9%
Snadný přístup k alkoholu	3	5,5%
Jiné	4	7,4%
Bez odpovědi	23	42,6%

Pozn.: mezi "jiné" byly uvedeny jako důvody např. osobní důvody

Otázka č. 6: Jaká je prevalence škodlivého užívání nebo závislosti na základě screeningové metody CAGE?

Výsledek: U těchto otázek byl největší počet chybějících odpovědí. Někteří neodpověděli pouze na jednu, někteří na žádnou z těchto 4 otázek. Plně zodpovězených bylo pouze 31 dotazníků, z čehož nejvíce bylo lidí, kteří měli skóre 2 (tzn. jedná se o podezření, že by se o závislost jednat mohlo) – 11 respondentů, a skóre 3 a 4 mělo 17 respondentů, 9 se skóre 3, 8 se skóre 4. V těchto dvou kategoriích se už jedná o vysokou pravděpodobnost, že je člověk na alkoholu závislý. Pouze 3 z těch, kdo otázky řádně vyplnily, měli skóre 1 („pouhý“ důkaz o ohrožení). Z celkového počtu vyplněných CAGE dotazníků je to tedy 54,8% těch, kteří dle tohoto dotazníku spadají do skupiny s velkou pravděpodobností závislé.

3.4 Interpretace výsledků

Z toho, co jsme získali z dotazníkových odpovědí, si pojdme shrnout odpovědi na výzkumné otázky.

1) Prevalence užívání alkoholu v pracovní době je opravdu vysoká. Celých 94,8% respondentů užívá v nějaké míře alkohol v pracovní době, z toho 40,74% každou, nebo skoro každou směnu. Tato výzkumná otázka tedy potvrdila hypotézu, že zaměstnanci tohoto druhu podniku užívají alkohol za barem ve větší než zanedbatelné míře. Doplnila bych pouze informaci, že 38,9% z těchto respondentů nepociťuje nikdy známky opilosti, 48,2% tento pocit má pouze v méně jak jedné čtvrtině případů a 5,6% zhruba v polovině případů. Co se týče zanedbání povinnosti barmana, 55,6% uvedlo, že nikdy při pití v pracovní době nezanedbali své povinnosti. 38,9% respondentů, kteří pijí alkohol v pracovní době, tyto povinnosti zanedbalo jednou či dvakrát. A pouze 3 respondenti (5,6%) uvádějí, že se jim to „párkrát stalo, následoval průšvih“.

2) V motivech užívání máme poněkud vyváženější výsledky. Vítězí sice sociální motiv, tj. pití s kolegou či hostem, velmi těsně však následuje touha zpříjemnit si směnu popř. nuda na směně, přibližně o 10% méně je lidí, kteří alkohol používají jako doping při náročné směně a motiv žízň zůstal přirozeně jako poslední v počtu svých zastánců. Průměr vypitých standardizovaných alkoholických nápojů při poslední směně, kdy dotazovaní pili, je bezmála 5 nápojů, přičemž nejmenší počet byl 0,5 (jeden vinný střík v poměru 1dcl vína, 1dcl vody), nejvíce jich stihl vypít respondent s 21 alkoholickými nápoji.

3) Ve skoro 91% mají zaměstnanci zkoumaných podniků možnost (z hlediska postoje vedení) konzumovat alkohol v pracovní době. Z tohoto čísla bezmála 76% zaměstnavatelů o užívání alkoholu v pracovní době ví a je důležité poznamenat, že 35,2% respondentů dokonce za barem pijí se svým nadřízeným. Opět jsme potvrdili hypotézu, že zaměstnavatelé v

těchto typech kaváren přistupují k užívání alkoholu svých zaměstnanců v pracovní době jako k něčemu, co nemá smysl řešit, a/nebo tento jev považují za samozřejmou součást práce barmana.

4) Na výzkumnou otázku „Jaké jsou vzorce užívání alkoholu mimo pracovní dobu“ se nám podařilo zodpovědět pouze z části. Přes 40% respondentů užívá alkohol každý týden, popř. několikrát do týdne. Pouze 3,7% alkohol nepije vůbec, nebo skoro vůbec. Zajímavé je, že přes 50% respondentů alkohol užívá „jen tak“, pijí s přáteli ale bez žádného dalšího důvodu, mnohdy jsme také od respondentů slyšeli, že při těchto příležitostech vlastně o konzumaci alkoholu ani nejde, jdou jen s kamarády „no a tam si jedno dvě dáme“. Další zajímavostí je, že skoro 15% respondentů nejčastěji pije pro uvolnění, ale hlavně o samotě. Svádí nás to k poznámce, že alkohol už pro ně možná není sociální záležitostí, ale velmi osobním vztahem. Průměrně je mimo práci konzumováno kolem 8 standardizovaných alkoholických nápojů. Údaj jednoho respondenta o 26 těchto alkoholických nápojů beru spíše za náhodný, jedince jsme zřejmě zastihli po velmi bujarém večírku.

5) Domněnku, že práce barmana je determinací pro nadměrné užívání alkoholu, se nepovedlo z mého pohledu ani potvrdit, ani vyvrátit. Změnu v užívání alkoholu po nástupu do této práce potvrdilo lehce přes 57% respondentů, skoro 43% tuto tezi vyvrátilo. Na tak malý vzorek respondentů, který jsme měli k dispozici, je tento procentuální rozdíl opravdu mizivý. Ovšem celých 50% z těch, kteří tuto změnu zaznamenali, uvádí, že pijí více než před nástupem do této práce a za důvod změny pokládají skoro ze 43% společnost v novém prostředí.

6) Skoro 55% respondentů, kteří vyplnili všechny 4 otázky dotazníku CAGE, spadá do té nejzávažnější skupiny co se rizika rozvoje či přítomnosti závislosti týče. 11 respondentů „vyvázlo“ pouze s dvěma body ale určitě stojí za zmínku, že ani jeden respondent (i ti, kteří vyplnili pouze část otázek) by nedosáhl na skóre 0, tj. bez rizika.

Na tomto místě uvedíme, že více jak 72% dotazovaných na přímou otázku: „Vidíte ve svém pití problém?“ odpovědělo negativně, mezi 16%–17% reagovalo pozitivně a přes 9% na tuto otázku nemohlo odpovědět, nevěděli jak. Reakce okolí hodnotí skoro 80% tak, že nikdo nic nenamítá, že jsou v normě, pouze 1,8% slýchává negativní reakce na své pití. Partnery nebo rodinu v tomto směru znepokojuje pouze 3,7% respondentů, přičemž není ani jeden, který by byl do nějaké změny intenzivně jimi tlačěn.

4 Diskuze

Prevalence užívání alkoholu v pracovní době u výzkumného vzorku se ukázala být velmi značná. Skoro 95% respondentů kladně odpovědělo na otázku, zda v práci pijí alkohol. Možnost zkreslení výsledků může být v několika momentech.

Může hrát roli umístění café–bar podniků, které jsem navštívila. Na Praze 1 je fluktuace lidí opravdu vysoká, pohybují se zde ve velké míře turisti, tato městská část je obklopena fakultami AMU i jinými, je zde mnoho divadel i jiných zábavných podniků, tudíž směny v tomto prostředí mohou být opravdu náročné (náročnost práce jako rizikový faktor) a zároveň s tím lze předpokládat, že mnoho z návštěvníků těchto kaváren bude mít spíše volnější morální zásady, co se užívání alkoholu týče (ovlivnění sociální skupinou).

Dále nelze vyloučit, že mezi těmi, kteří mi odmítli dotazník vyplnit je daleko větší procento těch, kteří mají alkohol a jeho užívání v pracovní době jako tabuizované téma, tudíž mohou být i zásadovější co se dodržování bezpečného provozu (a tím i užívání alkoholu v práci) týče.

Ačkoliv výzkum víceméně potvrdil naše domněnky, nebo jejich části, narazili jsme během samotného výzkumu i jeho zpracování na mnohé nedostatky, které bohužel validitě celého výzkumu nepřidaly. Časový rozvrh a strach o nedostatek respondentů zapříčinily to, že nebyl proveden zkušební dotazníkový provoz, tzn., že vytvořené dotazníky šly rovnou do terénu a nebylo možné je případně poupravit či doplnit. Tento nedostatek vnímáme jako stěžejní, neboť jsme tímto způsobem přišli o velice cenná data, která by rozšířila nejen tuto bakalářskou práci, ale byla by velmi užitečným základem pro případné práce další, navazující na toto téma.

Jakási neúplnost otázek v dotazníku má za následek to, že odpovědi na výzkumné otázky jsou vesměs velmi strohé a neudávají nic než jen velmi stručné, dílčí odpovědi. Toto se týká zejména výzkumné otázky č.4, zaměřené na motivy a vzorce užívání alkoholu mimo pracovní dobu.

U druhé výzkumné otázky jsme mohli dosáhnout přesnějších výsledků, pakliže bychom otázky v dotazníku volili uváženěji. Mnoha respondentům nevyhovovalo to, že museli zaškrtnout pouze 1 z variant, reakce byly povětšinou typu: „To je jak kdy“, „Já mám tak dvě možnosti nastejno“ atd. Pro ucelenější pohled na věc v dotazníku také chybí průměrná spotřeba alkoholu při směnách, kdy dotyčný pije.

U otázky na postoj zaměstnavatele ke konzumaci alkoholu „za barem“ je výsledek, který nám vyšel, snad ještě více ovlivnitelný tím, kdo si troufl dotazník vyplnit. Pocit, že je něco striktně zakázáno asi nepřidá na ochotě o daném tématu mluvit bez zábran, nebo o něm vyplňovat dotazník. V jednom podniku jsem byla vysloveně odbyta uhnutým pohledem a slovy: „to my tady ne, nezlobte se, tady ne,“ sotva jsem stačila načrtnout důvod mé návštěvy. Kdybych dokázala sebrat dotazníky v takovém typu podniku, jsem si jistá, že by výsledky z této otázky (Jak se k pití v práci staví váš nadřízený) byly jiné, než je tomu v našem případě.

Na čtvrtou otázku (vzorce užívání mimo pracovní dobu) lze také odpovědět konkrétněji. Mohlo nás například zajímat, stejně jako u druhé otázky, kolik alkoholických nápojů vypijí průměrně, ne jen kolik jich bylo při poslední příležitosti, jak často pijí až do pocitu opilosti atd. Také je určité důležité si uvědomit, kdo má kolik příležitostí napít se týdně alkoholu mimo směnu. Barman, který pracuje až 6x do týdne, bude mít určitě méně času k napití se mimo směnu než ten, který pracuje pouze jednou za týden. Ovšem výsledek, který vyšel z našeho dotazníku, v nás evokuje představu, že značná část respondentů patří do té skupiny populace, která

alkohol přijala do svého života, aniž by mu (zatím) dávala přehnaného významu. Soudím tak dle výsledku, že nejvíce lidí pije alkohol „jen tak s přáteli, bez zvláštního důvodu“. Pití o samotě, které bylo také nezanedbatelně zastoupeno, může hrát dvojí roli – roli začínajícího problému, nebo opět pouhého neuvědomění si závažnosti počínání (toto bohužel nevylučuje možnost budoucího problému).

Otázka integrace také nebyla uspokojivě zodpovězena. Dotaz: „Po jaké době jste si všiml/a změny ve vašem pití“ se ptá pouze na časový údaj, který sice může velmi dobře korelovat s integrací do prostředí, není s ní ale přímo úměrný. Co ale můžeme konstatovat je, že pakliže u někoho změna v užívání alkoholu nastala, byla to v největší míře společnost, kdo tuto změnu inicioval. Lehká dostupnost alkoholu, ani náročné směny a míra stresu v práci neměly takové procento pozitivních odpovědí. Rozdělení respondentů na přibližně dvě půlky co se týče změny užívání alkoholu, ale klade další otázky. Nelze tvrdit, že přístup k alkoholu, jaký prokázali respondenti, je důsledkem jejich povolání. Stejně tak nemůžeme potvrdit, že tento přístup k alkoholu je v určitém smyslu determinací pro volbu povolání barmana.

Největší úskalí však bylo ve velkém procentu nevyplnění otázek, které byly převzaty z dotazníku CAGE. Můžeme se pouze domnívat, jaký je důvod tohoto jevu. Z dotazníku nebylo zřejmé, že se jedná o diagnostický dotazník (pak by bylo nasnadě vysvětlení, že si respondenti nepřáli být diagnostikováni, potažmo stigmatizováni), otázky nebyly ani zvlášť řazený, jednalo se pouze o čtyři další otázky v dotazníku. 23 dotazníků jsme nemohli kvůli této otázce vyhodnotit z důvodu jedné či více chybějících odpovědí.

Zajímavé je zjištění, že největší část těch, kteří na tyto otázky zodpověděli, spadá do nejvíce rizikové skupiny. Toto zjištění by nám mělo sloužit tedy hlavně k tomu, že se zamyslíme nad důvodem, proč tomu tak

je. Je možné, že tento důvod bude podobný jako u otázky týkající se prevalence užívání alkoholu v pracovní době. A to, že respondenti, kteří byli ochotni otázky zodpovědět, mají specifický postoj k alkoholu jako k něčemu, vůči čemu (ještě) nemají respekt.

Mrzí mne, že se nemálo dotazníků octlo v propadlišti dějin, někde na cestě mezi respondenty a námi. I když jsme podniky, v nichž byly dotazníky rozdány, velmi svědomitě navštěvovala, musím konstatovat, že přes 20% dotazníků jsme nedostali zpět. Často to bylo zapříčiněno „zapomenutím“ ze strany barmanů, nebo „tady to bylo, asi se to někde ztratilo“ či „voni si to asi vodnesli domů“. Největší úspěšnost a návratnost dotazníků jsme měli při neodkládaném vyplňování, tj. že jsem si na vyplněné dotazníky rovnou počkala. Tato metoda je ovšem mnohem více časově i fyzicky náročná.

5 Závěr

Účelem této bakalářské práce bylo otevřít téma užívání alkoholu v pracovní době u zaměstnanců café–bar podniků na Praze 1. Otevření tématu by mohlo znamenat větší pozornost, která by se případně v odborných kruzích zaměřila obecně na pracovníky podobného typu zařízení. Mohlo by se jednat o další výzkumy v této oblasti, o započetí preventivních aktivit pro tyto zaměstnance, či o edukaci majitelů nebo provozních těchto podniků.

Cílem tohoto výzkumu bylo zmapovat, zda zaměstnanci café–bar podniků konzumují alkohol v pracovní době a pakliže ano, v jaké míře, co je k této konzumaci nejčastěji vede a jestli je tento jev při jejich pracovní činnosti normou.

Z výsledků lze konstatovat, že prevalence užívání alkoholu v pracovní době u těchto zaměstnanců je velmi vysoká, skoro 95%, míra tohoto užívání je tedy značná. Sociální důvody jsou hlavním motivem tohoto chování, což je zřejmé i z informací shrnutých v teoretické části práce. Skálova teorie „píjáckých part“ a výzkum zaměřený na norské zaměstnance v gastronomii se ukázal být pro náš výzkum validní.

Lze tvrdit, že domněnky, které jsme měli na začátku výzkumu, byly potvrzeny, i když validita výsledků byla okolnostmi i pochybením autorů ovlivněna.

Pro další výzkum v této oblasti doporučujeme provést pilotní sběr dat, rozšířit dotazník popř. obohatit výzkum o pár strukturovaných rozhovorů. Při samotné distribuci dotazníků lze doporučit osobní kontakt s respondenty, aby se zabezpečila návratnost vyplněných dotazníků.

Budoucí výzkum či pokračování tohoto by se mohlo zaměřit na celkovou prevalenci užívání alkoholu u barmanů, dále pak na samotné fungování a výkonnost v práci při užívání alkoholu. Dobrým krokem by dle nás bylo se zaměřit více na sociální a sociologické otázky a na širší mapování osobnosti jedince.

Z mého pohledu lze říci, že účel tohoto výzkumu byl alespoň částečně splněn. Výsledky výzkumu korelují s předpoklady, které jsem nastínila v úvodu práce,

Tato bakalářská práce téma zcela nevyčerpává, jedná se však o téma velice zajímavé, o téma, které se týká široké skupiny lidí. Nás, kteří tuto práci děláme, ale i odborné veřejnosti. Práce tak může sloužit jako inspirace a podnět pro další zkoumání i možné preventivní intervence v této oblasti.

6 Seznam literatury

- 1) Hrodek, D.(2008).Pražské kavárny a jejich svět. In Bendová, E., et al. Pražské kavárny a jejich svět. Praha: Paseka
- 2) Bendová, E.(2008).Obraz kavárny jako obraz moderní společnosti.In Bendová, E., et al. Pražské kavárny a jejich svět. Praha: Paseka
- 3) Bendová, E.(2008). Prostory zvědavého diváka. In Bendová, E., et al. Pražské kavárny a jejich svět. Praha: Paseka
- 4) Ravik, S.(2006). Pražské hospody. Praha: Levné knihy
- 5) Dyková, D. Dorflová, Y. (2009). Kam se v Praze chodilo za múzami. Praha: Vyšehrad
- 6) Mečíř, J.(1990). Zneužívání alkoholu a nealkoholových drog u mládeže. Praha: Avicentrum
- 7) Kosek, J.(2004). Člověk je (ne)tvor společenský. Praha: Argo
- 8) Skála, J.(1988). ...až na dno!?. Praha: Avicentrum
- 9) Veselá, P.(2010). Kniha o kávě. Praha: Smart Press
- 10) Edwards, G.(2004). Záhadná molekula mýty a skutečnosti o alkoholu.Praha: Nakladatelství Lidové noviny
- 11) Nešpor, K. Csémy,L.(1992). Alkohol, drogy a vaše děti. Praha: Sportpropag, a.s.
- 12) Minařík, J.(2008). Přehled psychotropních látek a jejich účinků. In Kalina, K., et al. Základy klinické adiktologie. Přílohy. Praha: Grada
- 13) Nešpor, K.(2003). Diagnostika a diagnostická kritéria poruch vyvolaných návykovými látkami. In Kalina, K., et al. Drogy a drogové závislosti– mezioborový přístup. Díl 1. Kapitola 4/2. Praha NMS/Úřad vlády ČR
- 14) Popov, P.(2003). Alkohol. In Kalina, K., et al. Drogy a drogové závislosti– mezioborový přístup. Díl 1. Kapitola 3/1. Praha NMS/Úřad vlády ČR
- 15) Augusta, P.(1998). Kniha o Praze 1. Praha: MILPO

- 16) Mravčík, V., Grohmannová, K., Chomynová, P., Nečas, V., Grolmusová, L., Kiššová, L., Nechanská, B., Fidesová, H., Kalina, K., Vopravil, J., Kostecká, L., Jurystová, L. Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2011 [Annual Report on Drug Situation 2011 – Czech Republic]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2012.

- 17) Kalina, K., et al.(2001). Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí. Praha: Filia Nova
- 18) Moore, R., Cunradi, C., Duke, M., & Ames, G. (2009). Dimensions Of Problem Drinking Among Young Adult Restaurant Workers. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 35(5), 329–333.
- 19) Kjaerheim, K., Mykletun, R., Aasland, O. G., Haldorsen, T., & Andersen, A. (1995). Heavy Drinking In The Restaurant Business: The Role Of Social Modelling And Structural Factors Of The Work–place. *Addiction*, 90(11), 1487–1495.
- 20) MKN–10. (n.d.). *ÚZIS ČR*. Retrieved April 25, 2013, from <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>
- 21) Aktualizace MKN–10 s platností od 1. ledna 2013 | *ÚZIS ČR*. (n.d.). *ÚZIS ČR*. Retrieved April 24, 2013, from <http://www.uzis.cz/zpravy/aktualizace-mkn-10-platnosti-od-1-ledna-2013>
- 22) *Zákoník práce*. (n.d.). *Zákoník práce*. Retrieved April 27, 2013, from <http://zakonik-prace.cz/7zakonik-prace.html>

7 Přílohy

Seznam zkratek

- popř. popřípadě
- tzv. tak zvaný/á/é
- tj. to je
- MKN–10 Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize
- č. číslo
- Sb. Sbírky
- např. Například
- str. Stránka
- g/kg gram na kilo
- FAS Fetální alkoholový syndrom
- pozn. Poznámka
- apod. A podobně
- atd. A tak dále
- tab. Tabulka
- tzn. To znamená

Dotazník

Milý dobrovolníku, milá dobrovolnice,

právě se Vás chystám utvrdit či přesvědčit o tom, že **vyplnění mého dotazníku je dobrý nápad**. Kromě **neobvykle dobrého pocitu**, že mi tím **velmi výrazně pomůžete napsat moji bakalářskou práci**, Vám bohužel žádnou jinou odměnu nemůžu slíbit. Ale kdo dnes rozdává dobrý pocit zadarmo, že... :o)

Jak už jsem Vám nejspíše řekla, nebo se to k Vám doneslo přes prostředníka, cílem těchto dotazníků je bakalářská práce na téma: "Užívání alkoholu v pracovní době u zaměstnanců cafe-bar podniků na Praze 1". Od této práce si slibuji, že alespoň částečně potvrdí či vyvrátí obecné přesvědčení, že "barmani za barem chlastají". Cítím, že takový výzkum lidstvo potřebuje.

Moc mi záleží na tom, aby byl dotazník vyplněn co nejvíce podle pravdy a k tomu Vám mohu pomoci tím, že bude (a je) tento dotazník plně anonymní (nezaznamenávám ani podnik, ve kterém jsem dotazníky sesbírala). Pokud ho vyplněný nedáte někomu přečíst Vy, Vaše odpovědi zůstanou jen mezi námi dvěma... Jestli byste i přes právě slíbenou imunitu narazil/a na otázku, na kterou se Vám nebude chtít úplně pravdivě odpovídat, klidně ji nechte nevyplněnou. Pro výzkum je to snadněji řešitelná varianta.

Také Vás poprosím, aby jste uvedl/a vždy tu odpověď, která se blíží Vašemu názoru nebo stavu nejvíce. Tzn., **jen jednu** z nabízených variant a tu, prosím, zakroužkujte:o)

Pokud se mi tedy povedlo Vás od vyplňování neodradit, nebo rovnou k němu přesvědčit, moc ráda bych Vám poděkovala za čas a ochotu. Těším se na Vaše odpovědi:o)

S úctou,
Lída Kotecká

Nejprve bych se Vás ráda zeptala na nejzákladnější údaje o Vás. A to:

- 1 Jste:
  - 1.1 muž
  - 1.2 žena
- 2 ... a je Vám: let

Ted' ty méně základní:

- 1 Jak dlouho zde pracujete?
- 2 Pracujete zde
  - 2.1 brigádně
    - 2.1.1 ke škole
    - 2.1.2 k jiné práci
  - 2.2 na plný/částečný pracovní úvazek
- 3 Jak jste se k této práci dostal/a?
  - 3.1 Přes známé, či přátele, kteří v oboru pracují
  - 3.2 Přes známé, přátele, kteří v oboru nepracují
  - 3.3 Náhodou, či na inzerát
  - 3.4 Vlastní výběr ("tady chci pracovat")
- 4 Chtěl/a jste práci barmana před nástupem "do oboru" dělat?
  - 4.1 Ano, je to práce pro mě
  - 4.2 Ano, dají se zde vydělat peníze
  - 4.3 Ne, ale z finančních důvodů tuto práci dělám

4.4 Ne, ale nic jiného mi nevyšlo

5 Baví Vás tato práce?

5.1 ano

5.2 ne

5.3 případně komentář:

Pomalinku, polehounku...:

- Máte pocit, že se Vaše užívání alkoholu (dále jen “pití”) od nástupu do tohoto zaměstnání nějakým způsobem změnilo?
  - Ano, piju méně než před tím
  - Ano, piju více než před tím
  - Ano, piju při jiných příležitostech
  - Ne, nemám pocit, že by se cokoli ohledně mého pití změnilo.
  - Asi ano, ale popsala bych to asi takto:
- Pakliže jste na předchozí otázku odpověděl/a jakkoli kladně, kdy myslíte, že tato změna nastala, nebo kdy jste si jí všiml/a ?
  - Prakticky okamžitě po nástupu do práce
  - Pár týdnů až měsíců (do půl roku)
  - Více jak půl roku
  - Více jak rok
- Dokážete rozpoznat, co v této změně hrálo největší roli? Zaškrtněte nejvýstižnější
  - Společnost (např. Spolupracovníci, hosté, ...)
  - Tlak v práci, na směně (“abych jí vůbec přežil/a)
  - Snadný přístup k alkoholu
  - Jiné:

**Zkuste si vzpomenout, jak to fungovalo před Vaší dráhou
barmana**

- Kdy jste se poprvé napil/a alkoholu? (věk)
- Kdy jste se poprvé opil/a? (také věk)
- Jak často (kolikrát týdně) jste pil/a alkohol v době před nástupem do
tého práce?
- Při jakých příležitostech to většinou bylo?
  - Oslava, party
  - Tak, normálně s kamarády bez zvláštní příčiny
  - Když jsem měl/a chuť, klidně I sám/sama
  - Na stres, pro uvolnění, popř.na žal
- Jaký druh pití jste preferoval/a?
  - pivo
  - víno
  - destiláty
  - alkopops (limonády s alkoholem, např. Frisco)

No a co teď? A začnem pěkně od podlahy, tedy od práce...

- Pijete alkohol “za barem”? (tzn.v pracovní době)
  - ne
  - ano, občas (max. 1 za směny)
  - ano, častěji než 1 za 4 směny

- ano, skoro každou nebo každou směnu
- V případě, že se za barem napijete, jak často cítíte pocit opilosti?
  - Vůbec
  - cca 25% nebo méně z toho, když piju
  - cca 50% dtto
  - cca 70% a více
- Stalo se Vám někdy, že jste kvůli pití za barem zanedbal/a něco ze své práce?
  - Ne, tohle se mi nikdy nestalo
  - Ano, jednou či dvakrát jsem něco zanedbal/a (provozní záležitosti, nezavřený podnik dle pravidel, potíže s tržbou, nedokončení směny, ...), ale nakonec z toho problém nebyl
  - Ano, pákrát se mi to stalo a byl z toho průšvih (nadřízení, kolegové, hosti...)
- Jaký způsobem se obecně k pití za barem staví Váš nadřízený?
  - Striktní zákaz, kontroluje jeho dodržování
  - Zákaz, ale jeho dodržování nekontroluje, nebo dělá, že jeho porušování nevidí
  - Ví o pití za barem a toleruje to
  - Ví o tom, pije se mnou
  - Ví o pití za barem a nelíbí se mu to, nic s tím ale nedělá
  - Jiné:
- Když se napijete v práci, z jakého důvodu to nejčastěji je?
  - Nuda, nebo zpříjemnit si směnu
  - Přítuknutí si s hostem

- kolegou
  - Nakopnutí se při náročné směně
  - Žízeň (týká se piva nebo vinného stříku:o))
  - Jiné:
-
- Kolik “standardizovaných alkoholických nápojů” (zní to hrozně, ale počítejte to jako jedno velké pivo 10%, dvojku vína nebo velký panák) jste vypil/a při poslední směně, kdy jste pil/a ?

... a mimo ní

- Jak často pijete alkohol mimo práci?
  - Vůbec, nebo skoro vůbec (cca 1 za měsíc)
  - Přibližně 4x do měsíce
  - Skoro každý týden, nebo každý týden
  - Každý týden, popř.i několikrát do týdne

- Z jakého důvodu?
  - Oslava, party
  - Jen tak s přáteli, bez mimořádného důvodu
  - Jako relax, uvolnění od stresu, ale vždy ve společnosti
  - Jako relax, uvolnění od stresu, klidně I sám/sama doma

- Při poslední příležitosti, kdy jste pil/a mimo směnu, kolik jste vypil/a již zmíněných standardizovaných jednotek alkoholu?

- Jak Vaši přátelé hledí na Vaše pití?
  - Normálně, jsem v normě

- Několikrát jsem od nich slyšel/a něco jako že bych se měl/a s pitím krotit
- Nemůžu s většinou z nich pít, vydrží míň než já a mají velmi často negativní narážky na moje pití
- A jak se na totéž dívá rodina, partner?
  - Nikdy jsem od nich neslyšela, že by se mnou bylo něco v nepořádku
  - Občas jeden z rodičů nebo partner/ka naráží na moje pití
  - Velmi často jeden/oba rodiče nebo/a partner narážejí na moje pití
  - Skoro pořád mi někdo z nich říká, že bych s pitím měl/a něco dělat
- Vidíte Vy ve svém pití problém?
  - ne
  - nevím
    - proč?
  - ano
    - jaký?
- Cítil/a jste někdy potřebu své pití omezit?
  - ano
  - ne
- Cítil/a jste se někdy podrážděn/á, když někdo kritizoval Vaše pití?
  - ano
  - ne
- Měl/a jste někdy kvůli alkoholu pocity viny?
  - ano

- ne
- Pil/a jste někdy alkohol hned po ránu abyste se uklidnil/a nebo zbavil/a kocoviny?
  - ano
  - ne